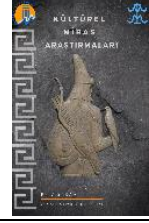

Kültürel Miras Araştırmaları
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulmira>
e-ISSN 2687-6094

Via Egnatia Üzerinde Yer Alan Hebdomon'un (Bakırköy) Kentsel Arkeoloji Perspektifinden Değerlendirilmesi

İlknur Türkoğlu*¹, Esra Sayın¹

¹*İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, İstanbul, Türkiye*

Anahtar Kelimeler

Via Egnatia,
Bakırköy,
Hebdomon,
Kentsel Arkeoloji,
Kültür Mirası.

ÖZ

Günümüzde Bakırköy'ün bulunduğu alan, Bizans Dönemi'ndeki adı ile Hebdomon; Antik Roma yolu olan Via Egnatia güzergâhı üzerinde yer alır ve imparatorluk ileri gelenlerinin yazlık saraylarının, dini yapıların ve ordugâhın yer aldığı önemli bir yerleşmedir. Bizans Dönemi'nde Latin ve Arap istilaları sırasında büyük zarar gören bu yapılar, zamanla terk edilmiş ve birer yıkıntıya dönmüştür. Yeterli belgeleme ve koruma çalışması yapılmayan kalıntılar, Cumhuriyet Dönemi boyunca da tahrip olmaya devam etmiştir. Hebdomon ile ilgili bilgiler çoğunlukla antik dönem yazarlarının anlatılarından ve Osmanlı'nın son döneminde, kent Fransız işgali altında iken, kısıtlı imkânlarla gerçekleştirilen arkeolojik kazıların bilimsel yayınlarından öğrenilmektedir. Bu çalışmada, mümkün olduğunca ilk el kaynaklara ulaşılarak önce Via Egnatia yolu ele alınmış, ardından Bizans Dönemi'nde Hebdomon'da yer aldığı bilinen, kimisi tamamen yok olmuş, kimisinin sadece birkaç parçası kalmış yapılar tanıtılmış ve yerleşimin o dönemdeki durumunun bir betimlemesi yapılmaya çalışılmıştır. Tüm bu bilgilerden yola çıkarak, ortak kültür mirasımız için önemli arkeolojik değerlere sahip olan çağdaş Bakırköy'de bu kalıntılar üzerinde belgeleme, koruma ve bilgilendirme çalışmaları yapılması, kültür mirasının yerel kimliğe katkı sağlayacak şekilde değerlendirilmesi bağlamında çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Evaluation of Hebdomon (Bakırköy) located on Via Egnatia from the Perspective of Urban Archeology

Keywords

Via Egnatia,
Hebdomon,
Urban archaeology,
Cultural Heritage,
Bakırköy.

ABSTRACT

The area where Bakırköy is located today, called Hebdomon in the Byzantine Period, is located on the ancient Roman road Via Egnatia route, and is an important settlement where the summer palaces of the imperial dignitaries, important religious buildings and military camp are located. These structures, which were badly damaged during the Latin and Arab invasions in the Byzantine Period, were abandoned over time and turned into ruins. The ruins, which were not adequately documented and protected, continued to be destroyed during the Turkish Republican Period. We learn about Hebdomon mostly from the narratives of ancient writers and from the publications of archaeological excavations carried out with limited means when the city was under French occupation in the last period of the Ottoman Empire. With this study, it was reached at primary sources to study Via Egnatia then the structures that were known to be located in the Hebdomon settlement in the Byzantine Period, some of which were completely destroyed, some of them only a few parts were introduced, and a description of the situation of the settlement at that time was tried to be made. In the light of all this informations, it has been tried to propose solutions in the context of documenting, protecting, informing and evaluating the cultural heritage in a way that contributes to the local identity on these remains in contemporary Bakırköy, which has important archaeological values for our common cultural heritage.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Kaynak Göster (APA) / Cite this;

*(iturkoglu@gelisim.edu.tr) ORCID ID 0000-0003-3731-9130
(esayin@gelisim.edu.tr) ORCID ID 0000-0002-8982-0042

Türkoğlu, İ. & Sayın, E. (2022). Via Egnatia Üzerinde Yer Alan Hebdomon'un (Bakırköy) Kentsel Arkeoloji Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 01-16.

1. GİRİŞ

Kentsel arkeoloji, XIX. yüzyılda Avrupa’da Sanayi Devrimi ile birlikte kentlerin daha önce yerleşilmemiş bölgelerinde gelişen yapılaşma ve sanayi için gerekli hammaddelerin çıkarılması için yeraltının daha önce ulaşılmamış katmanlarında yapılan madencilik faaliyetleri ile gelişmeye başlamıştır. Daha sonraki süreçte ise II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa’da tahrip olan tarihi kentsel dokunun yeniden inşa süreci ile ‘Kentsel Arkeoloji’ terimi kullanılmaya başlanmıştır¹. Kentsel arkeoloji çalışmaları, o günden bugüne dek sürekli bir gelişme içinde olup uluslararası toplantılara dahil edilmiş ve böylece bu toplantılarda alınan kararlara da bağlı olarak kuralları belirlenmiştir.

Kentsel arkeolojinin genel anlamı ile arkeolojiden; amaç, boyut ve paydaşlar açısından farklılıkları olsa da her ikisi de aynı bilimsel kazı ve araştırma yöntemlerini kullanmaktadır. Kentsel arkeolojinin başlıca konusu olan kentlerin, arkeolojik katmanlarına müdahale eden büyük ya da küçük çaptaki inşaat projelerinin kentsel arkeoloji açısından avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu tür inşaat projeleri; daha önce ulaşılmamış derinlikte ve boyuttaki kültürel katmanların açığa çıkmasını sağladığı gibi, bu tür çalışmalarla ortaya çıkan bilginin kentin kültürel kimliğine ne kadar katkı sağlayacağı, çoğunlukla planlama süreçlerine bağlı kalmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle Avrupa bölümü nispeten daha iyi korunmuş ve bir kültür rotası olarak değerlendirilen Roma yolu “Via Egnatia” ele alınacaktır. Ayrıca Bizans Dönemi’nde askeri ve dini özellikleri ile önemli bir yerleşim haline gelen Bakırköy, buranın Via Egnatia güzergahı ve Bizans Katmanı kentsel arkeoloji bağlamında değerlendirilecektir. Bakırköy, tarih boyunca Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarına başkentlik yapmış olan İstanbul’un önemli bir yerleşmesi olmasına rağmen, ne yazık ki bu kültür katmanlarının çoğunu kaybetmiş ve günümüzde tarihi kimliğinden çok uzakta, kültür varlıklarının yok sayıldığı, ağır bir yapılaşmanın altında geçmişi olmayan bir semte dönmüştür.

2. VIA EGNATIA’NIN GÜZERGAHI

Yol Arnavutluk’ta Dıraç kentinden başlar ve İstanbul’da biter. Roma Cumhuriyeti’nin İlirya, Makedonya ve Trakya bölgelerinden geçer. Yolun geçtiği bölgeler günümüz dünyasında Arnavutluk, Makedonya Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye topraklarındadır (Şekil 1). Yaklaşık 1120 km. uzunluğundadır. Trakya’da İpsala’dan giriş yaparak sırasıyla; Enez, Edirne, Çorlu, Marmara Ereğlisi, Silivri, Küçükçekmece ve Bakırköy’den geçerek Altın Kapı’dan kent merkezine ulaşır (Özbayoğlu, 2011).

Şekil 1. Via Egnatia güzergahı (URL-1)

3. ROMA DÖNEMİ’NDE VIA EGNATIA’NIN İNŞASI

Tarihöncesi dönemlerden itibaren insanlar çeşitli amaçlarla seyahat etmiş, doğanın ve arazinin yapısına göre en uygun güzergâhları seçerek kendilerine yollar belirlemiştir. Özellikle İlk Tunç Çağı’nda Anadolu ile yakın çevresindeki bölgeler arasında ticaretin gelişmesiyle, kervan yolları daha belirgin hale gelmiş ve daha çok insan grubu tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Efe, 2003). İlerleyen dönemlerde de genellikle eski yollar kullanılmaya devam edilmiş ve bu rotalara ek olarak ana ve tali yollar inşa edilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. İlk Tunç Çağı’nda ticari yollar (Efe, 2003)

¹ Kentsel arkeoloji konusunda daha kapsamlı bilgi için bkz.: Belge, 2004; Belge, 2005.

Via Egnatia'nın kökenleri diyebileceğimiz ve antik yazarların anlatılarında zaman zaman bahsi geçen bu yollar, Küçük Asya'nın batısında yeni bir Roma yolu yaratmaya uygundur. Doğu Makedonya'dan Trakya'ya uzanan ve olasılıkla MÖ 480'de Xerxes tarafından kullanılmış olan yol, MÖ 146'da Makedonya bir Roma eyaleti olduktan sonra, V. Philip tarafından MÖ II. yüzyılda yapılmıştır. Bu yol olasılıkla, daha sonra Romalılar tarafından ölçülerek mil taşları ile donatılacak olan Via Egnatia yolunun öncülü kabul edilmiştir (French, 1997).

Eski insanların, doğanın el verdiği imkânlarla kullandığı bu yol, Roma Devleti'nin kurulması ile siyasi bir nitelik de kazanmıştır. Via Egnatia yolu Roma Devleti'nin siyasi bir amaçla yaptırdığı; insan, meta ve düşünce akışını sağlayan bir güzergâhtır (Zachriadou, 1999). Via Egnatia MÖ II. yüzyılda Polybius tarafından betimlenmiştir. Strabon bu anlatıyı şu şekilde aktarmaktadır:

"Via Egnatia, Apollonia'dan Doğu'ya uzanır. Millerle ölçülmüş, İpsala'ya ve Arda ırmağına kadar sınır taşlarıyla donatılmıştır. Toplam uzunluğu 535 mildir." (Strabon, 2000 ed.).

1974 yılında Selanik'in birkaç mil uzağında Gallikos Nehri'nin yatağında bulunan bir taşın üzerindeki yazıt, yolun adı ve yaptıran kişi hakkında kesin bilgiler vermiştir. Taşın üzerinde Latince ve Yunanca olarak iki dilde Makedonya Prokonsülü Gaius oğlu Gnaeus Egnatius'un adı yer almaktadır. Buna dayanarak yolun yapım çalışmalarının MÖ 146-143 arasında Egnatius'un Prokonsüllük döneminin başlarında gerçekleştiği varsayılmaktadır (Pehlivan, 2010).

Yol, Roma Cumhuriyet Dönemi boyunca askeri niteliğini ve önemini korumuştur. Bir süre ilgilenilmeyen yol, MS II. yüzyılın başında Traianus Dönemi'nde Parth savaşına hazırlık yapılırken yeniden inşa edilmiştir. MS II. yüzyıldan başlayarak imparatorluğun Doğu Akdeniz'e verdiği önemle birlikte yol düzenli olarak bakıma alınmıştır. Hadrianus, Marcus Aurelius, Septimius Severus, Caracalla ve MS III. yüzyılın sonlarındaki tetrarşi (dörtler erki) dönemlerinde de tamir çalışmaları devam etmiştir (Lolos, 2007).

Roma Dönemi boyunca yol; askeri birliklerin, imparatorların, yöneticilerin ve posta servisinin kullanımındadır. Örneğin; MÖ 49/48 yılındaki Dyrrhachium Muharebesi esnasında Iulius Caesar ve Pompeius Magnus'un orduları Via Egnatia'yı kullanmıştır (Hammond, 1974). Yol üzerinde ele

geçen mil taşlarına göre ise İmparator Traianus'un yönetimi esnasında, yolun tamiratına öncelik verdiği anlaşılmaktadır (Lolos, 2007). MS V. yüzyıla gelindiğinde ise bölgedeki karışıklıklar nedeniyle yol tahrip olmuş ve eski önemini kaybetmiştir.

4. BİZANS DÖNEMİ'NDE VIA EGNATIA²

MS 324 yılından sonra Diocletianus'un reformlarını devam ettiren ve Bizans dünyasının idari sistemini oluşturan İmparator Constantinus 330 yılında Byzantion'u başkent yapmış ve klasik dünyanın merkezini Constantinopolis'e taşımıştır (Gregory, 2010; Ostrogorsky, 2015 ed.). Constantinus yeni düzene layık bir başkent yaratmak için yeni imar planları yapmış ve bu amaç doğrultusunda hiçbir masraftan kaçınmamıştır. Constantinopolis'in İmparatorluğun iktisadi, idari, askeri, kültürel ve dini merkezi haline gelmesiyle birlikte bu dönemde Via Egnatia'da yeniden önem kazanmıştır (Gregory, 2010; Ostrogorsky, 2015 ed.).

MS VI. yüzyıla gelindiğinde Via Egnatia'nın hala imparatorluk için önemli bir yol olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki Prokopios, İmparator Iustinianus'un Via Egnatia için bütçe ayırarak yolda yenileme çalışmaları başlattığını aktarmaktadır.

"Şehrin banliyösünde, yapılış biçiminden dolayı Strongylum (yuvarlak) adını verdikleri bir kale vardır. Buradan Regium'a giden yol çoğunlukla engebeliydi ve yağmur yağdığında bataklığa dönüşüp yolculuğu zorlaştırıyordu. Ama İmparator (Iustinianus), yolu her biri bir yük arabası büyüklüğündeki taş bloklarla döşedi ve böylece daha kolay kullanılabilir hale getirdi. Region'a kadar uzanan bu yolun genişliği, zıt yönlerde giden iki yük arabası için sıkıntısı olmayacak şekildedir. Döşeme taşları ise son derece kaba ve değirmen taşı kadar büyüktür. Pürüzsüz ve düzgün bir yüzey oluşturacak şekilde çok dikkatli işlenmişlerdir. Taşların birleşme noktaları adeta birlikte büyümüş gibi birbirlerine tam otururlar." (Procopius, 1940 ed.).

Bu betimleme bize Via Egnatia yolunun nasıl inşa edildiği ve nasıl görüldüğü hakkında bilgi vermektedir.

Via Egnatia güzergâhı, Son Haçlı seferlerinde de kullanılmıştır. Haçlılarla beraber seyahat eden Foucher de Chartres, Haçlılarla Galya ve İtalya'yı geçmiş, Bari'den denize açılmış ve Dıraç'ta karaya çıktıktan sonra Via Egnatia üzerinden Mayıs 1097'de Constantinopolis'e gelmiştir (Malamut, 2016). Ancak Constantinopolis'in yağmalanması ve Latin

² Modern tarih yazıcılığında sıklıkla tercih edilen ve bu çalışmada da kullanılan *Bizans Dönemi* kavramı; MS 330 yılında Yeni Roma kentinin kuruluşundan Batı Anadolu'ya Osmanlıların gelişine ve 1453'te İstanbul'un fethine kadar olan süreci ifade etmektedir. Ancak bahsi geçen dönemler farklı bilim insanları tarafından farklı isimlerle adlandırılmıştır. Bunlardan ilki *Geç Roma İmparatorluğu* ya da *Geç Antik Çağ* kavramlarıdır. Turhan Kaçar yakın geçmişte yayımladığı *Geç Antik Çağ Nedir?* başlıklı çalışmasında Geç Antik Çağ kavramının, Türk tarih ve arkeoloji araştırmacıları tarafından algılanış biçimini ve Türk tarih yazıcılığı açısından önemini detayları ile ele

almıştır. Kaçar bu çalışmasında Geç Antik Çağ'ın geniş kronolojik aralığını *kısa* ve *uzun* Geç Antik Çağ kavramları ile değerlendirmiştir. Özetle *Geç Roma İmparatorluğu* ya da *Geç Antik Çağ* kavramlarını tercih eden bilim insanları MS III.-VIII. yüzyıllar arasını geçiş süreci olarak tanımlarlar ve anlatılarında toplumsal değişim ve gelişimleri temel almaktadırlar. *Doğu Roma İmparatorluğu* kavramını tercih eden araştırmacılar ise genellikle doğu topraklarında Hıristiyanlaşarak varlığına devam eden Roma İmparatorluğu'nun doğu bölümünü temel alan çalışmalara imza atmaktadırlar. Daha kapsamlı bilgiler için bkz.: Kaçar 2018; Mango, 2015; Mitchell, 2016.

İmparatorluğu'nun kurulması ile sonuçlanan ve 1204'de biten Dördüncü Haçlı Seferi ile yol tekrar güvensiz hale gelmiştir. Bu dönemde yolun yeniden işlevsellik kazanabilmesi için yolu denetim altına alacak, yolun stratejik ve ekonomik potansiyeliyle ilgilenecek, bakımı ve güvenilirliğini garanti edecek birleştirici bir güce ihtiyaç vardır. İlerleyen dönemde bu güç Osmanlı Devleti olacaktır (Oikonomidis, 1999).

5. OSMANLI DÖNEMİNDE VIA EGNATIA: SOL KOL

Osmanlı Dönemi'nde de Via Egnatia önemini korumaya devam etmiştir. Artık Roma İmparatorluğu'nun iki başkentini birleştirme gibi bir amacı olmasa da İstanbul'dan Trakya, Makedonya ve Arnavutluk'a giden anayol olarak kullanılmıştır. Özellikle büyük ordular hareket ederken bu yolu tercih etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu topraklarını Yunanistan ve Arnavutluk'a doğru genişletirken Via Egnatia özel bir önem kazanmış ve burada askerî harekâtlar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde ticaret yolu olarak, daha ucuz ve kolay olduğu için deniz yolu kullanılmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde yolların ve köprülerin onarımından, yolcuların güvenliğinden ya da barınmasından sorumlu bir devlet dairesi bulunmamaktadır. Yönetim bu tür işleri ya o bölgenin halkına yüklemiş ya da derbendi gibi güvenlikten sorumlu özel kuvvetler tayin etmiştir. Ayrıca yollara yakın köylerde oturanlar da yolların, köprülerin ve menzillerin bakımını sağlamakla görevlendirilmiştir. Bunun karşılığında da bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır (Dimitriadis, 1999). Bu konuda etkin olan bir diğer Osmanlı kurumu da vakıflardır. Via Egnatia üzerindeki koşullar incelendiğinde birkaç büyük vakfın, özellikle imparatorluğun gerileme döneminde kurulmuş olduğu görülmektedir. II. Murad, II. Beyazıt ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde vakıflarda bir artış olduğu göze çarpar. Bu dönemlerde Via Egnatia'nın imparatorluk için daha fazla önem taşıdığı, bu nedenle yolu geliştirme amacıyla özel çaba harcadığı düşünülebilir (Dimitriadis, 1999).

Via Egnatia yani Osmanlı Dönemi'ndeki adı ile Sol Kol'a bağlı bölgelerdeki gazi ya da beyler içindeki en etkili isim Gazi Evrenos ve onun ailesinden gelenlerdir. Yol üzerindeki Yenice-i Vardar, Selanik, Gümülcine gibi kentlerde en önemli ve büyük vakıfları da bu ailenin bireyleri kurmuşlardır. I. Murad (1404-1451) zamanında Osmanlılar Avlonya'nın da alınması ile birlikte Via Egnatia üzerinde hâkimiyet kurmayı başarmışlardır. II. Murad, o dönemde denizyollarına hâkim olan

Venediklilere karşı Makedonya ve Arnavutluk fetihlerine önem verdiği için ve yolun daha iyi işlev görebilmesi için inşaatlar ve vakıflarla donatmıştır. 1427'de Meriç Nehri üzerinde Uzunköprü'yü inşa ettirmiştir. II. Murad ayrıca yol güzergâhındaki Edirne ve Selanik gibi kentlerde de cami, hamam ve imaretler inşa ettirmiştir (Dimitriadis, 1999).

II. Beyazıt döneminde, Venedik ile yapılan ikinci savaş sırasında (1499-1502) Via Egnatia bir kez daha Osmanlı İmparatorluğu için son derece önemli bir hale gelmiştir. Bu dönemde Selanik, Edirne, Keşan ve Dimetoka'da devlet ricali tarafından birçok vakıf kurulmuştur (Dimitriadis, 1999).

1591 yılında Lorenzo Bernardo isimli Venedikli bir soylu, senato tarafından balyos³ olarak özel bir görevle İstanbul'a gönderilmiş ve Venedik'ten İstanbul'a kadar Via Egnatia yolunu kullanmıştır (Dimitriadis, 1999). Yolculuk boyunca tuttuğu günlük, o dönemde yolun durumu hakkında geniş bilgi vermektedir. Selanik, Yeni Pazar, Kavala, Gümülcine, İpsala, Tekirdağ ve Silivri üzerinden geçerek İstanbul'a ulaşmışlardır. Geçtikleri kentlerde bakımlı kervansaraylarda kalmışlardır ve bu da bize yolun o dönemde bakımlı ve güvenli olduğunu kanıtlamaktadır.

Osmanlı Dönemi'nde Via Egnatia'nın önemli bir işlevi de Roma ve Bizans Dönemlerindeki niteliğini koruyarak gelişen "haberleşme ağı" olma özelliğidir. Osmanlı ulak ve menzilhane sistemi, modern haberleşme teknikleri öncesi bir çağda imparatorluk emirlerinin merkezden taşraya ya da taşradan merkeze iletilmesini sağlıyordu (Heywood, 1999).

6. VIA EGNATIA BAKIRKÖY BÖLÜMÜ

Bakırköy ilçesi günümüzde Doğu'da Zeytinburnu sınırını oluşturan Çırpıcı Deresi ile Batı'da Küçükçekmece ile sınırlıdır. Via Egnatia, Trakya'dan geçip Küçükçekmece'ye ulaşmaktadır. Küçükçekmece'de tarihsel kaynaklara göre Roma Dönemi'nde, Regium veya Rhegion adını taşıyan bir yerleşme bulunmaktadır. Küçükçekmece Gölü'nün güneydoğusundaki bu yerleşme, Via Egnatia üzerinde bir yol istasyonu olarak tanımlanmıştır. Roma Dönemi'nde imparatorluk içindeki yerlerin uzaklıklarını bildiren Tabula Peutingeriana'da başkent 12 mil batısında Regium gösterilmektedir (Yılmaz, 2017).

Güzergâh, Küçükçekmece'den sonra Yeşilköy'e ulaşmaktadır. Yeşilköy (Dekatos) kalıntılarının yokluğuna karşın tarihsel kaynaklardaki kayıtlarla yeri kanıtlanabilen bir yerleşmedir. 'Onuncu' anlamına gelen Dekatos'un konumu, yakınındaki yerleşme olan ve 'Yedinci' anlamına gelen Hebdomon ile bağlantı kurularak belirlenebilmiştir⁴ (Yılmaz, 2017).

³ Osmanlı Devleti ve Venedik arasındaki diplomatik ilişkileri yürüten Venedik'in üst düzey temsilcilerine verilen ünvanıdır. Detaylı bilgi için bkz.: Şakiroğlu, 1992.

⁴ Yeşilköy'ün Osmanlı Dönemi'ndeki adı Hagios Stephanos'tur ve adını Aziz Stephanos almıştır. Via Egnatia

yolunun üzerindedir. Hagios Stephanos Ortodoks kilisesinin etrafındaki bazı yapıların duvarlarında Bizans Dönemi yapı parçaları devşirme olarak kullanılmıştır. Bu durum Bizans Dönemi'ndeki yerleşim alanının bugünkü kilisenin bulunduğu alanın etrafında yer aldığını

6.1. Bizans Dönemi'nde Hebdomon

Hebdomon, Bizans Dönemi'nde bir *proasteion*, yani sur dışında kalan dış mahalledir. Million Taşı'ndan 7 mil –yaklaşık 10 km.- uzaklıktadır (Van Millingen, 1899).

Bakırköy'ün Roma Dönemi'ndeki adı "Septimum"dur. Bazı tarihçiler bu adı Romalı İmparator Septimus Severius'tan aldığı iddia etse de aslında Latince "Yedinci" demektir ve Hagia Sophia'nın önündeki zafer meydanı Augustaion'da bulunan Million taşından itibaren yedinci milde yer aldığı için bu ismi almıştır. Million taşı Roma imparatorluk yollarının başlangıç, yani sıfır noktası olarak kabul edilmiştir ve başkent Roma'ya kadar uzanan Via Egnatia'nın da başlangıcıdır (Tuna ve Şeker, 2009).

Yerleşme, Bizans devleti kurulduktan sonra Yunanca Hebdomon adını almıştır⁵. Özellikle I. Theodosius ve Iustinianus dönemlerinde gelişmiş ve sur dışında kalan önemli bir yerleşme halini almıştır. MS VI. yüzyılda Hebdomon'u kente bağlayan yol taş döşenerek iki arabanın rahatça geçebileceği şekilde genişletilmiştir (Doğaner, 2012). Bu antik yolun günümüzde Bakırköy'de İstanbul Caddesi olarak varlığını koruduğu söylenebilir (Öncü & Çölmekçi, 2018).

Geniş Hebdomon Ovası, güvenli bir liman, su kaynakları ve merkeze uygun uzaklığı ile hem askeri hem de sayfiye yeri olarak seçilmesine neden olmuş ve saraylar, kiliseler inşa edilmiştir. Millingen'e göre Hebdomon adının geçtiği en eski metin, MS 364 tarihli bir kroniktir. Bu metinde I. Theodosius yönetiminden önce Hebdomon'da bir sarayın varlığından bahsedilmektedir (Van Millingen, 1899).

I. Basileios gibi pek çok imparator, zafer yürüyüşlerini Hebdomon'dan başlatmıştır. Valens 28 Mart 364'de Hebdomon'da imparator ilan edilmiştir. Valens, Constantinopolis'in her yerinde olduğu gibi kentin önemli bir banliyösü olan Hebdomon'da da mimari eserler yaptırmıştır. Törenler Kitabı'na göre, o zamandan itibaren imparatorların tahta çıkışlarının Hebdomon'da ilan edilmesi bir gelenek haline

gelmiştir. Bu gelenek X. yüzyıl ortalarına kadar süregelmiş ve Valens'in ardından 10 imparator Hebdomon'da hükümdarlığa yükselmiştir (Freely ve Çakmak, 2017). Bu imparatorlar; II. Theodosius, I. Leo, Zeno, Basiliscus, Mauricius Tiberius, Phocas, V. Leon, Nicephorus II. Phocas'tır (Van Millingen, 1899).

Bizans Dönemi'nde Hebdomon Ovası askeri talimler için kullanılmaktaydı, dolayısıyla İtalya'da Tiber kıyılarında bulunan eski Mars Meydanı'ndan alınma Campus Martius adıyla anılmaya başlanmıştır. Burası Valens'ten itibaren imparatorlar için bir sayfiye yeri haline gelmiş ve bir liman, bir mahkeme binası, saray, meydan, hipodrom, çeşitli portikolar, çeşmeler, kiliseler, manastırlar ve çok büyük bir sarnıç yapılmıştır (Van Millingen, 1899). Günümüze bunlardan sadece Fildamı Sarnıcı ayakta kalmıştır.

Iustinianus'un çağdaşı Ioannes Lydus, De Magistratibus adlı eserinde, Hebdomon'daki ana meydanın önünde anıtsal bir sütunun yer aldığını aktarmaktadır (Ioannes Lydus, 1837 ed.). Ioannes Lydus'un yazdığına göre sütunun tepesinde imparatorun heykeli vardır ve bahsedilen imparator I. Iustinianus olmalıdır. Bu sütun Via Egnatia üzerindeki meydanın önünde yer alan anıtsal ya da kutlama amaçlı alanın bir parçası olarak tanımlanabilir.

Diğer bir yazılı kaynak, yine I. Iustinianus Dönemi'nde yaşamış olan Ioannes Malalas'ın metinleridir. Malalas, 558 Aralık ayında gerçekleşen depremin etkilerini anlatır ve Hebdomon bölgesindeki kent duvarlarının ve kiliselerin yıkıldığını yazar (Malalas, 1986 ed.). Bunların arasında bir sütunu da sayar ve depremin "Ioukoundianai'de dikilen sütun heykeli ile birlikte" devirdiğini söyler. Theophanes Confessor'un kroniğinde ise "Ioukoundianai sarayının önünde duran somaki sütun, heykeli ile birlikte devrildi." diye aktarılmaktadır (Theoph., 1997 ed.). Sütunun mermer kaidesi bugün Hagia Sophia'nın avlusunda korunmaktadır (Taddei, 2013; Şekil 3).

Şekil 3. Ioukoundianai sarayının önündeki sütun kaidesi (Demangel, 1945)

göstermektedir. Kapsamlı bilgi için bkz.: Tuna & Şeker, 2009.

⁵ Van Millingen 1899 tarihli *Byzantine Constantinople* adlı eserinde antik kaynaklarda adı geçen Hebdomon

yerleşmesinin gerçek yeri hakkındaki tartışmalara ayrıntılı olarak değinir ve bugünkü Bakırköy'ün Bizans Dönemi'nde Hebdomon olduğu sonucuna varır. Bkz.: Van Millingen, 1899.

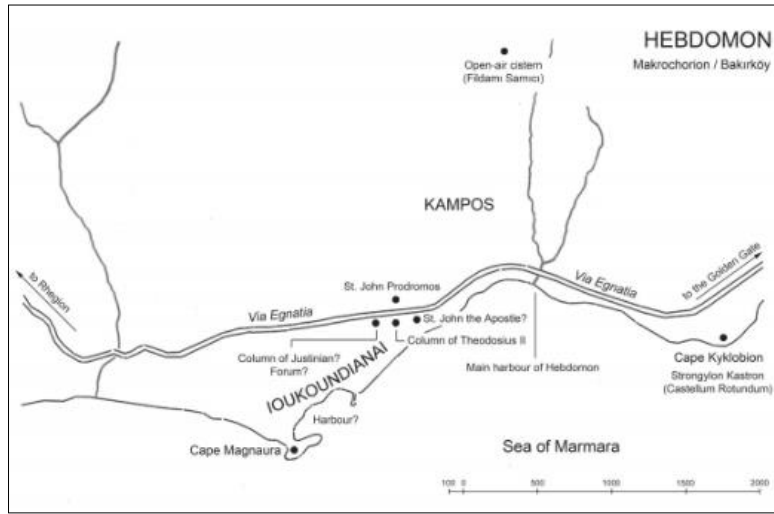

Bakırköy'ün Bizans Dönemi hakkında bilgiler veren diğer bir belge, Papa Constantinus'un ziyaretinin anlatıldığı metindir. İmparator II. Iustinianus, Papa Constantinus'a bir mektup yazarak resmi bir ziyaret için başkente davet etmiştir (Duchesne, 1886). Papa 710 yılında Roma limanından ayrılarak Napoli'ye ulaşır ve oradan Otranto'ya gelir. Ardından da Kea Adası'na ve II. Iustinianus'un oğlu Tiberius'la beraber Hebdomon'a ulaşır⁶. II. Iustinianus Hebdomon'da papanın varışını beklemektedir. Hebdomon'da Papa Constantinus, seferden dönen imparatora saygılarını sunmuştur (Taddei, 2013). İmparatorluk korteji Romalı papaya deniz kıyısı boyunca Via Egnatia'nun doğusuna, Hebdomon'dan Altın Kapı'ya ve Theodosius surlarına kadar eşlik etmiştir. Oradan da Via Egnatia'nın kent içinde kalan kısmı olan Mese'yi askeri bir törenle takip etmiştir (Taddei, 2013).

6.1.1. Hebdomon Sarayları

İmparator olduktan sonra kentte büyük bir yenileme ve inşaa çalışması başlatan I. Iustinianus, Hebdomon'u kent merkezindeki saray bölgesine benzetmek için burasını kutsal binalar, halk hamamları ve başka yapılarla donatmıştı. Ayrıca önceden olmayan bir liman da eklemiştir (Procopius, 1940 ed.). Bu yapılar içinde o dönemde imparatorlar ve saraydaki yüksek rütbeli görevliler için inşa edilen yazlık saraylar da önemli yer tutar.

Bu bölümde, elimizdeki kaynaklarda adı geçen ve Hebdomon'da yer aldığı belirtilen saraylarla ilgili bilgi verilecektir.

Şekil 4. Ioukoundianai Sarayı'nın yaklaşık olarak bulunduğu bölge (Taddei, 2014)

6.1.1.1. Ioukoundianai/Iucundianae Sarayı

Saray adını büyük olasılıkla sarayın bulunduğu yerin gerçek sahibinin ismi olan Iucundur/Ioukoundos'dan alıyordu (Taddei, 2014). Bu saray I. Iustinianus Dönemi'nde Hebdomon'daki diğer pek çok bina gibi yenilenmiş ya da genişletilmiştir ve adı Iucundianae Sarayı olarak bilinmektedir (Şekil 4).

Procopius "Yapılar" kitabında Iustinianus'un kendi döneminde çeşitli yerlerde saraylar yaptırdığını, bunlardan yeni olarak yapılan sarayların birinin Hieron'da⁷, diğerinin ise Ioukoundianai denilen yerde yapıldığını yazmaktadır (Procopius, 1994 ed.). Iustinianus'un politik ve yasal çalışmalarını çoğu zaman bu sarayda sürdürdüğü, MS 529 tarihinde yayımlanan ilk yasadaki çeşitli kanunların kapanış satırlarında okunmaktadır (Taddei, 2014). Sarayın önünde, Constantinus Forumu'ndan getirilmiş olan

porfir⁸ bir sütunun üzerinde, I. Theodosius'un gümüş heykelini taşıyan Iustinianus'un heykelinin yükseldiği söylenir (Van Millingen, 1899). Malalas, Secundianai (Iucundianae) Sarayı yakınlarındaki limanın boşaltılıp temizlendiğini kaydetmiştir (Malalas, 1986 ed.). İmparator I. Iustinianus'un bu sarayı sıklıkla kullandığı ve kanun kitabı Corpus Iuris Civilis'i bu sarayda hazırladığı Prokopius tarafından kaydedilmiştir (Kongaz, 2011).

Bizans Dönemi'nde İmparatorluk için büyük önemi olan Iucudianae Sarayı'nın, günümüzde Sakızağacı Mahallesi ile Yenimahalle Mahallesi arasında yer aldığı söylenebilir. Sarayın son kalıntıları 1950'lerdeki sahil yolu inşaatı ile tamamen yok olmuştur. Saraya ait olduğu düşünülen bazı mimari parçalar günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

⁶ Aynı ziyareti Van Millingen 708 yılına tarihlemektedir ve "Papa Constantine'nin 708'deki ziyareti Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için geldiğinde, deniz yolundan ilk olarak Hebdomon'a ulaşmıştır" diye açıklamaktadır. Bkz.: Van Millingen, 1899.

⁷ Hieron ya da da eski adı ile Heraion olarak adlandırılan yerin neresi olduğu hakkında farklı tezler olmakla birlikte, Prokopius'un anlatımlarından bu adın Iulianus veya Sophia Limanı'nın eski adları olması sonucu çıkarılabilir. Detaylı bilgi için bkz.: Düzgüner, 2004.

⁸ Porfir: Kırmızı renkli bir çeşit bazalt taş.

6.1.1.2. Magnaura Sarayı

Hebdomon'da varlığından bahsedilen saraylardan bir diğeri Magnaura veya Eudomon olarak adlandırılan saraydır. İmparator I. Constantinus veya oğlu II. Constantinus tarafından saray halkı için yaptırılmıştır. Yapı, pentapirgion (beş kule) olarak tanımlanır (Yılmaz, 2017). Sarayın konumu, günümüzde marinanın batısı olarak belirlenebilmiştir.

Peter Gyllius, İstanbul'un Tarihi Eserleri kitabında Magnaura sarayından şu şekilde bahseder:

"Zonaras, Konstantinos (Kanstans) Pogonatos döneminde Agarenos'ların (Araplar) güçlü bir donanmayla, batıda yer alan Hebdomon Burnundan Kyklobion'a kadar demirleyerek kenti kuşattığını söyler. Başka tarihçiler de benzer şekilde, batıya bakan Hebdomon adlı burundan ya da Magnaura sarayından doğuya bakan Kyklobion sarayına kadar Arap donanmasının mevkilendiğini naklederler. Kedrenos, İmparator Philippikos'un Magnaura'ya yuvarlak bir solarium yaptırdığını, yapının avlusuna heykelini diktirdiğini ve bir silah deposu yerleştirdiğini yazar. Başka yazarlar İmparator Maurikios'un Magnaura'da triclium yaptırdığını, yapının avlusuna heykelini diktirdiğini ve bir silah deposu yerleştirdiğini anlatırlar" (Gyllius, 1997).

Magnaura Sarayı olarak bilinen yapının bulunduğu yere yakın olan bir sarnıç günümüzde hala varlığını korumaktadır. Gyllius, bu sarnıcı Magnaura Sarnıcı olarak adlandırmakta ve sarnıcın Herakleios tarafından yıktırıldığını, Makendonyalı imparator zamanında ise temizletilip eski haline getirildiğini yazmaktadır (Gyllius, 1997). Sadece yapıya ait olan sarnıç, günümüzde Galleria alışveriş merkezi ile göz hastanesi arasında görülebilmektedir.

Taddei'nin de değindiği üzere, Demangel ve Makridi'nin bu yapıdan saray olarak bahsetmelerine rağmen, yapının saray olduğuna dair kanıtlar yeterli değildir. Büyük olasılıkla bir "Senato Binası" ya da kamu kullanımında bir yapı olmalıdır (Taddei, 2014). Yapıdan geriye kalan son kalıntılar, 1950'lerde yapılan sahil yolu inşaatı ile tamamen yok olmuştur (Şekil 5).

Şekil 5. Sahil yolu geçmeden önce hala görünür olan Magnaura Sarayı kalıntıları (Demangel, 1945)

6.1.2. Dini Yapılar

6.1.2.1. Evangelist Aziz Yahya Kilisesi

Hebdomon, çok sayıdaki kilisesi ile önemli bir dini şöhrete sahipti. Bunlar içinde en eskisi, ilk defa Arcadius Dönemi'nde adı anılan ve I. Constantinus tarafından inşa edildiği söylenen Evangelist Aziz Yahya (St. John the Evangelist) Kilisesi'dir.

İmparator II. Basileios'un keşiş topluluklarını yerleştirdiği kiliseler arasında, burada bulunan Evangelist Aziz Yahya Kilisesi de yer almaktadır. Bu yöntem, kiliseye bağlı olanların sayısının artmasını ve kilisenin varlığını sürdürmesini sağlamaktaydı. Ayrıca İmparator II. Basileios'un gömülmeyi seçtiği Hebdomon Manastırı da Petriyon ve Myrelaion Manastırları gibi imparatorluk sekretonu (bir kurumun idari bölümü) olarak kurulmuş ve buraya çok sayıda mülk bağlanmıştır. II. Basileios'un mezar anıtında *"Savaş alanında katlandığı sıkıntıların ardından yedinci gün burada (Hebdomon'da) dinlenmeye çekildiği"* yazmaktadır (Yılmaz, 2017).

Evangelist Aziz Yahya Kilisesi'nin adı Anna Komnena'nın Alexiad kitabında da geçmektedir:

"Bu sırada, Patrik Kosmas, daha önce sözünü ettiğimiz o mübarek adam, Tanrı ile konuşmuş din büyüğü İoannes'in anma gününü, Hebdomon/Bakırköy 'de bulunan ve onun adını taşıyan kilisede kutlayarak dinsel töreni yönettikten sonra, Patrik'lik tahtında 5 yıl ve 9 ay süreyle bulunmuş iken, Patrik'lik görevini bıraktı." (Komnena, 1996 ed.).

II. Basileios, vasiyetine göre bu kiliseye gömülmüştür ve mezarı XIII. yüzyılda burayı gezen imparatorluk mensupları tarafından tespit edilmiştir. Michael VIII. Palaiologos, imparatorun kalıntılarının ölüye saygı gereği Silivri'deki St. Savior Manastırı'na göndermiştir (Van Millingen, 1899).

Arap istilasının ardından ise İmparator I. Basileios tarafından Aziz Yahya ve Vaftizci Yahya'ya adanmış kiliseler yeniden inşa ettirilir. İmparator II. Basileios'un mezarının da bulunduğu yapı yine aynı imparatorun döneminde bir manastıra dönüştürülmüştür. Yapının himayesi ise Nikephoritzes'e ve onun ardından VII. Michael'in eşi İmparatoriçe Maria'ya bırakılmıştır. Yapının Latin istilası sırasında 1260'lı yıllarda yıkıntı durumunda olduğu kaydedilmiştir (Yılmaz, 2017).

6.1.2.2. Vaftizci Yahya Kilisesi

Vaftizci Yahya Kilisesi (Hagios Ioannes Prodromos) MS 391 yılında inşa edilmiş ve I. Iustinianus zamanında büyütülüp genişletilmiştir. Petrus Gyllius "İstanbul'un Tarihi Eserleri" adlı kitabında tarih yazarı Sozomenos'a (400-450)⁹ atıf yaparak, kilisenin imparator Theodosius tarafından inşa edildiğini belirtir:

"Sozomenos el yazmasındaki Yunanca metin şöyledir: "Theodosius, Constantinopolis'ten yola çıkarken yedinci mildeki (Hebdomon) Ioannes"

⁹ Sozomenos'un hayatı için bkz.: Sozomen, 1855 ed.

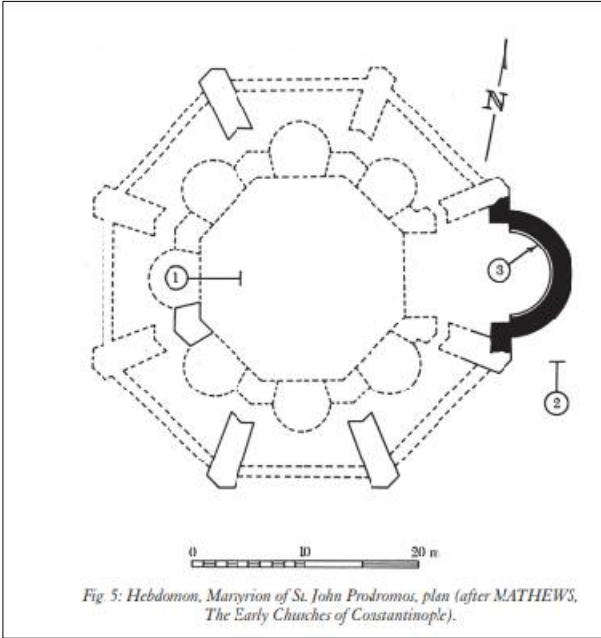
Baptistes'se adanmış kilisede, ordusu seferinde başarılı olsun diye Roma askeri için Prodromos'a dua etti" (Gyllius, 1997).

"Sozomenos, Büyük Theodosius'un, Vaftizci Ioannes'in başını, Kadıköy'ün Pendik'e yakın bir yeri olan Kosiloas'tan aldığını ve Hebdomon adı verilen yerde Consatantinus'un kenti önüne koyduğunu, orada tanrıya adadığı çok büyük ve çok güzel bir kilise yaptırdığını anlatır" (Gyllius, 1997).

Procopius "Yapılar" kitabında Iustinianus döneminde Anaplous'ta¹⁰ yeniden inşa edilen bir kutsal tapınağın detaylarını anlatırken¹¹:

"Bu betimleme, İmparator Iustinianus tarafından yakın zamanda Hebdomon'da Vaftizci Ioannes'e adanan tapınak (temenos- templum) için de geçerlidir. İki tapınak birbirine çok benzer ancak Vaftizci Ioannes tapınağının deniz üstünde olmayışı tek farkı oluşturur" diye yazmaktadır (Procopius, 1994 ed.). İçinde Kudüs'ten getirilen Vaftizci Yahya'ya ait kemiklerin bulunmasından dolayı Bizans için önemli bir kilisedir. 364 yılında İmparator I. Valentinianus, 457 yılında İmparator Leon, 602 yılında İmparator Phocas taç giyme törenlerini burada gerçekleştirmiştir (Koch, 2015).

Sekizgen planlı yapı, Kilise Arap ve Bulgar akınlarında büyük zarar görmüş, Vaftizci Yahya'nın kemikleri korunmak amacıyla Samatyada'ki Hagios Ioannes Kilisesi'ne (İmrahor Cami) taşınmıştır (Şekil 6). Bu kemikler günümüzde Topkapı Sarayı'nda korunmaktadır (Tuna ve Şeker, 2009).

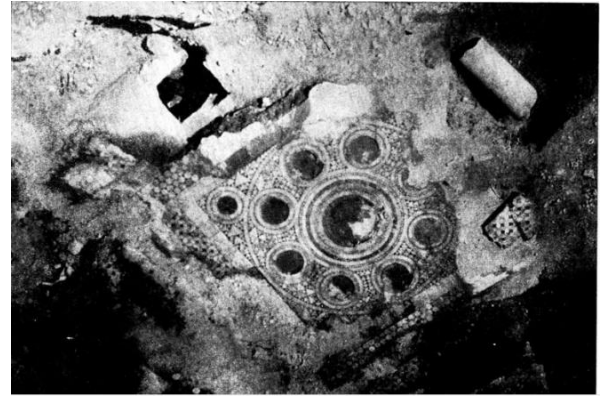
Şekil 6. Vaftizci Yahya Kilisesi'nin planı (Taddei, 2014)

¹⁰ Düzgüner'e göre Anaplous günümüzde Cankurtaran semtine karşılık gelmektedir (Düzgüner, 2004).

¹¹ "Avludaki mermerlerin bir bölümü çeşitli renktedir, bir bölümü de kar gibi beyazdır... Daire biçimindeki bir stoa tapınağı çepeçevre sarar ancak stoa doğuya bakan tarafta eksiktir. Merkezde yer alan tapınak bin bir renkte taşlarla

Theophanes Confessor'ün kroniğinde Vaftizci Yahya Kilisesi'nin Via Egnatia üzerinde olduğu anlaşılmaktadır (Theoph., 1997 ed.). Bu önemli dini merkez şehre gelen ya da şehirden ayrılan önemli kişilerce ziyaret ediliyordu. Sefer çıkmadan önce imparatorların da bu kiliseye uğrayıp ordunun ve imparatorluğun zaferi için dua ettikleri bilinmektedir. Bunlardan biri de imparatorluğa başkaldıran Eugenius'u alt etmek için İtalya'ya sefer düzenleyen I. Theodosius'tur (Aydın, 2017).

Yapı İstanbul'un işgal yıllarında 1921'de Fransız general Charpy tarafından temizletilmiş ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nden Theodor Makridi Bey kazı komiserliğini gerçekleştirmiştir (Yılmaz, 2017). 1921-22 yıllarında kilisenin kalıntılarında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan *omphalion*, taç giyme töreninin yapıldığı yerdir. Ancak *omphalion* Makridi Bey'in çabalarına rağmen korunamamıştır (Şekil 7).

Şekil 7. Vaftizci Yahya Kilisesi'nin kazılarda ortaya çıkan *omphalionu* (Demangel, 1945)

Yapıdan kalan son kalıntılar 1965 yılında Bakırköy Doğumevi inşa edilirken ortadan kaldırılmış, 2016 yılında ise Doğumevi yıkılıp bu alana rezidans inşa edilmiştir (Şekil 8). Yapının bazı mermer mimari parçaları günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (Şekil 9-10).

Şekil 8. 1960'larda Vaftizci Yahya Kilisesi'nin kalıntıları (Demangel, 1945)

süslüdür ve kubbe biçiminde bir çatıyla, iç mekanları, duvar ve zemini, her yeri kaplayan mermerleri kim layığıyla anlatabilir. Bunlara ek olarak tapınağın her tarafına işlenmiş, böylesine doğal gözükken büyük miktarda altın da vardır." (Procopius, 1994 ed.).

Şekil 9. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Vaftizci Yahya Kilisesi'ne ait sütun parçası (Sütun Env. No.: 3968T) (Taddei, 2014)

Şekil 10. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Vaftizci Yahya Kilisesi'ne ait friz parçaları (Friz Parçası Env. No.: 3967T) (Taddei, 2014)

6.1.2.3. Peygamber Samuel Kilisesi

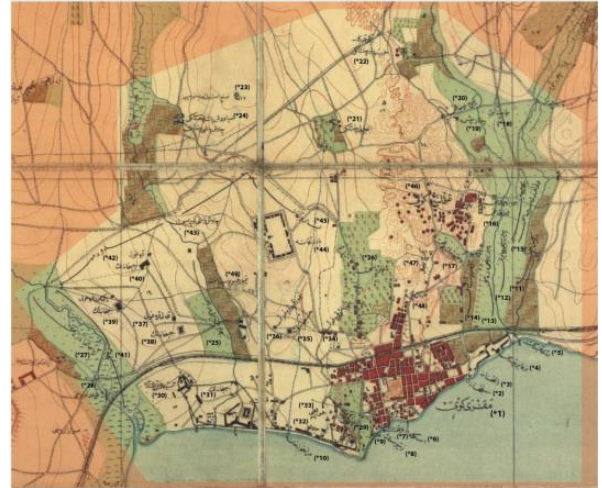
Hebdomon'daki diğer bir önemli kutsal yapıdır. 407 yılında İmparator Arcadius tarafından Peygamber Samuel'in kalıntılarının muhafaza edilmesi için inşa edilmiştir. Bu kutsal emanetler Filistin'den başkente getirilmiş ve kat edilen tüm yol boyunca halk, adeta peygamberin kendisi getiriliyormuşçasına büyük bir ilgi ve saygı göstermiştir. Kutsal emanetler Konstantinapolis'e ulaştığında da büyük bir ilgi ile karşılanmış, imparator, kilise ve devlet ileri gelenleri tarafından Hebdomon'daki yapının inşasına kadar duracağı Hagia Sophia'ya taşınmıştır. Bu kilise, I. Iustinianus yönetimin 31. yılında kenti sarsan deprem sırasında yıkılmıştır (Van Millingen, 1899).

¹² Fildamı Sarnıcı'nın inşa edildiği tarih tam olarak saptanamamış olsa da, yapım tekniğine bakarak ve kentteki benzerleri ile karşılaştırarak VI. yüzyıl başında inşa edilmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Ergil, sarnıcın Hebdomon'daki Magnaura ve Jucundiaene sarayları ile ordunun su

Hagia Theodote Kilisesi, Hagios Vincent ile Victor Kilisesi, Hagios Menas ile Meneus Kilisesi, Çocuk Azizler Kilisesi, Benjamin, Benius ve Bineus'a adanmış bir şapel Hebdomon'da inşa edildiği bilinen diğer dini yapılardır. Hagia Theodote Kilisesi'nin Hebdomon'da bulunduğu Prokopius tarafından da kaydedilmiştir. Prokopius'a göre; bu yapı İmparator Iustinus'un egemenliği sırasında yeğeni ve geleceğin imparatoru Iustinianus tarafından yaptırılmıştır (Procopius, 1994 ed.). Hagios Menas ve Hagios Menanios adlı din şehitlerine adanmış bir kilise de Iustinianus'un imparatorluk döneminde yaptırılmıştır (Procopius, 1994 ed.). Ancak bu yapılardan günümüze bir kalıntı kalmamıştır.

6.1.3. Kampos (Ordugâh)

Hebdomon'daki Kampos, Çırpıcı Deresi'nin hemen batısında, 2 km. uzunlukta ve 600 m. genişlikteki çayırık alanda kurulmuş, büyük bir sarnıç (Fildamı)¹² ve bir tür yüksek tribün olan "tribounalium" la donatılmıştır.

Şekil 11. 1909 tarihli bir haritada Makriköy ve Bizans Döneminde ordugâh olarak kullanılan Çırpıcı Çayırı (Aydın, 2017)

O dönemde bu alanda resmî törenlere hazırlık çalışmaları, askeri talimler ve spor gösterileri yapılmaktadır (Şekil 11). Ayrıca imparatorlar seferden dönerken düzenlenen tören alayları da Hebdomon'a uğramaktadır. Bizans tören düzenini ayrıntılarıyla anlatan Konstantinos Porphyrogenetos, İmparator Basileos'un Doğu seferinden dönüşünde düzenlenen zafer alayında Hebdomon'a uğrayışını şöyle anlatmaktadır:

"İmparator, Tephrike (Divriği) ve Germanikia (Maras) seferinden zaferle döndüğünde Hiereia (Fenerbahçe) yoluyla Hebdomon'a geldi. Orada her yaşta yurttaş onu çelenkle karşıladı. Kenarı üç sıra yıldızla süslü bir skaramangion (kaftan) giyip oğlu Konstantinos'la ata bindi ve Yıldızlı Kapı

ihtiyacını karşılamak üzere yapıldığından dolayı, yapıldığı dönem olarak 6. yüzyıl başlarının kabul edilebileceği fikrini vurgulamıştır (Ergil, 1969). Fildamı sarnıcı hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Savaş, 2009.

karşısındaki düzlükte bulunan Abramites Kilisesi'ne gitti" (Özbayoğlu, 2011).

Bu alan, büyük depremler sonrası halkın geçici sığınma yeri ve dua etme yeri olarak da kullanılmıştır. Depremlerin Constantinopolis'e büyük zarar verdiği bilinmektedir. Hemen her seferinde bu felaketler insanlarda büyük korku yaratmış ve halk kenti terk ederek kent surları ile Hebdomon arasındaki geniş arazide, Campus Martius'un bulunduğu alanda toplanmıştır. Kaynaklar, deprem sırasında halkın kentten kaçarak Kampos'a doğru ilerlediğini, burada toplandığını belirtirler. 450 yılındaki büyük depremde imparator, senato üyeleri ve halk çıplak ayakla yürüyerek ve dua ederek Zeytinburnu'na, oradan da Kampos'a yürümüştür. Çoğu zaman halk burada günlerce kalarak din adamlarıyla birlikte dualar etmiş ve felaketlerin dinmesini, daha fazla kayıp yaşanmamasını dilemiştir. Kimi zaman da depremlerin yıldönümlerinde ya da başka felaketler nedeniyle kalabalıklar Campus Martius'ta toplanılmış, dua ederek tehlikelerden korunmaya çalışmıştır (Aydın, 2017).

IV.- VII. yüzyıllar arasında Bizans yöneticileri Hebdomon'un yakınındaki Kampos'taki askeri birlikler tarafından imparator ilan edilmiştir (Taddei, 2013) Valens'in ardından, Arcadius, Honorius, II. Theodosius, Marcianus, I. Leon, Zenon, Basiliscus, Mauricius, Phocas, III. Leon, IV. Leon, Campus Martius'da İmparator Leo'nun Kampos'taki taç giyme törenin ayrıntıları yazılı kaynaklarla günümüze ulaşmıştır. Askeri törenle taç giyen imparator daha sonra, büyük bir kalabalık eşliğinde at sırtında Vaftizci Yahya Kilisesi'ne gelmiş ve burada yapılan dini törenle tacı kutsanmıştır (Van Millingen, 1899).

Askeri törenler, Constantine Porphyrogenetos'un "Three treatises on the Imperial Military Expeditions" adlı eserinde ayrıntısı ile tasvir edilmektedir. Porphyrogenetos'un anlatısına göre eğer hükümdar Balkanlardan geliyorsa, kent halkı ve soylular onu Rhegion'da karşılamalıydı. Tersine, eğer doğudaki bir seferden dönüyorsa, kentin Asya kıtasındaki bir yerleşim yerinde kısa bir süre dinlendikten sonra Hebdomon limanında karşılanıyordu (Haldon, 1990).

Kampos'ta ayrıca halka açık infazlar da gerçekleştirilir ya da başka yerde idam edilen kişilerin kafaları burada sergilenirdi (Van Millingen, 1899).

Bizans Dönemi'nde ordugâh olan bu alan Osmanlı Dönemi'nde "Veliefendi Çayırı" olarak bilinen önemli bir mesire yeri idi. 1911'den itibaren burada at yarışları düzenlenmeye başlanmış, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Veliefendi Hipodromu şekillenmiştir (Doğaner, 2012).

6.1.4. Tribunalis

Yazılı kaynaklarda "Valens, banliyödeki Kampos'ta devlet işlerini yaparken kalmaları için pek çok heykelle süslü bir tribün inşa etti" denmektedir. Bahsi geçen yer Hebdomon'daki Tribün'dür (Van Millingen, 1899). Bu bina bazı kaynaklarda mahkeme binası olarak adlandırılrsa da¹³, asıl işlevinin ordugahta kalan imparatorların idari işlerini yürüttüğü yer olduğu söylenebilir (Öncü & Çölmekçi, 2018).

2013 yılında, eskiden Sümerbank Fabrikası'nın¹⁴ bulunduğu arazide inşasına başlanacak olan Pruva 34 inşaat projesi öncesinde bölgede İstanbul Arkeoloji Müzesi tarafından sürdürülen arkeolojik kazılarda yapıya ait mimari kalıntılar ortaya çıkarılmıştır (Şekil 12). Yapının duvarları altında, tuğla örgü tonoz biçimli inşa edilmiş bir kanal sistemi bulunmuştur. Kanalların hemen önünde yapılan kazılarda, deniz kumlu bir dolgunun başladığı tespit edilmiş, bu da yapının kullanıldığı dönemde kıyı çizgisinin yaklaşık bu noktadan geçtiği ve su kanallarının doğrudan denize açıldığı sonucunu ortaya çıkarmıştır (Öncü & Çölmekçi, 2018).

Yapılan arkeolojik kazılarda, kazı alanının kuzeybatı köşesinde başka bir yapı tespit edilmiş, yapının doğu-batı aksında inşa edildiği ve doğusunda ise bir apsinin olduğu görülmüştür. Bu apsinin varlığı ve apsinin doğusunda tespit edilen ve MS IX-X. yüzyıla tarihlenen çok sayıda mezar, bu yapının bir kilise olabileceği savını desteklemektedir. Bu yapının olduğu alanda bulunan iki sikke MS VI. ve VII yüzyıllara ait olduğu anlaşılmıştır. Sonuç olarak kiliseye ait yapı kalıntıları VI. yüzyıla tarihlendirilmiş, kilise yakınındaki mezarlar ise yapının yaklaşık X. yüzyıla kadar kullanıldığını göstermiştir. Alanda bulunan en geç Bizans Dönemi buluntuları XIII. yüzyıla tarihlenmektedir (Öncü & Çölmekçi, 2018).

Kazısı ve belgeleme çalışmaları tamamlanan yapı kalıntılarının yaklaşık 100 m. kuzeydoğusundaki duvar parçasının, Tribunal yapısı ile bağlantılı olduğu anlaşılmıştır. Belli ki Tribunal tek bir yapıdan çok kiliseyi de kapsayan bir yapılar topluluğu olarak inşa edilmiş ve kullanılmıştır. Elde edilen bulgular ışında, kilisenin kullanıldığı dönemde tam olarak deniz kıyısında olduğu anlaşılmış ve bölgenin Bizans Dönemindeki tasviri daha iyi ortaya çıkmıştır (Öncü & Çölmekçi, 2018).

2010 yılında gerçekleşen arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan yapı günümüzde özel bir konut projesinin iç bahçesinde kalmıştır.

¹³ "Bizans askeri mahkemesinin varlığı, Hebdomon'daki pek çok kurumla olan bağlantısı nedeni ile önemlidir." (Van Millingen, 1899)

¹⁴ Sümerbank Fabrikası'nın ve Bakırköy'deki diğer önemli endüstri mirası yapıların tarihçesi için bkz.: Seçer ve Güney, 2018.

Şekil 12. Sümerbank Fabrikası arazisinde ortaya çıkarılan Tribunalis kalıntıları

6.1.5. Hebdomon Limanı

Hebdomon, Marmara Denizi'nin kıyısında, başkente giriş yapan gemilerin izlenebildiği bir noktadaydı ve Hebdomon'daki liman Bizans'ın en önemli askeri limanlarından biriydi. Örneğin; MS 402 yılında Kıbrıs'tan gemi ile Constantinopolis'e gelen Piskopos Epiphanius, Hebdomon'da karaya çıkmış ve başkente girmeden önce, Vaftizci Yahya Kilisesi'ndeki kutsal ayine katılmıştır (Van Millingen, 1899).

Yazılı metinlerde, Kyklobion burnu ile Magnaura Burnu arasında bir limanın varlığından bahsedilmektedir ancak limanın tam yeri hakkında yeterli bilgi yoktur. Çeşitli kaynaklarda Hebdomon'daki liman ve iskelelerden bahsedilir. Örneğin, Chronicon Paschale'de 407 yılının Nisan ayında meydana gelen depremde pek çok geminin Hebdomon'da battığından bahsedilir (Taddei, 2013).

Procopius, I. Iustinianus'un limanı korumak için büyük taş bloklardan bir dalgakıran inşa ettirdiğini aktarmaktadır. Tarihçi Malalas ve Theophanes, 551/2 yılında Iucundiana Sarayı yakınında veya Hebdomon'da toprakla dolan limanın temizlenmesinin planlandığından söz ederler. Tüm bu anlatılar ışığında, I. Iustinianus'un inşa ettirdiği dalgakıranın, liman uzun süredir oradayken inşa edildiği söylenebilir (Taddei, 2013; Taddei, 2014).

Bu önemli askeri kampın ve limanın varlığı, özellikle Erken Bizans Dönemi'nde Hebdomon'u önemli bir yerleşme haline getirmiş olmalıdır. Askeri kamp Bizans tarihinde önemli bir yer tutar. Öyle ki I. Theodosius'un İtalya'daki gaspçı Flavius Eugenius'a karşı yapılacak seferi için ordusunu burada topladığı bilinmektedir. Ayrıca Vitalianus I. Anastasius yönetimindeki başkenti işgal için binlerce askerini burada toplamıştır. Yine Phocas ve Leo da tahtı kazanmak için ordularını yine burada toplamıştır (Van Millingen, 1899).

6.1.6. Hipoje (Yeraltı Mezarı)

Bakırköy Hipojesi olarak bilinen ve günümüzde Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi bahçesinde yer alan yapı, 1914 yılında bu alanda Reşadiye Kışlası inşa edilirken ortaya çıkmıştır (Şekil 13). Kalıntının ortaya çıkması ile durum o dönem Kolordu komutanı olan Mehmet Ali Paşa tarafından Müze-i Hümayun yönetimine bildirilmiş, bunun üzerine müzede görevli Makridi Bey alanda incelemeler yapmıştır. Kendisi de Makriköylü olan Makridi Bey başkanlığında kazılar başlamış ancak araya giren savaş nedeni ile araştırmalar yarım kalmıştır. Reşadiye Kışlası'nın Fransız askerlerinin işgali altında olduğu 1921 yılında İstanbul'a gelen Atina Eski Eserler Okulu Müdürü C.H. Picard, Makridi Bey ile birlikte kazılara devam etmiş ve hipojeden beş adet lahit çıkarılmıştır (Makridi & Emersolt, 1922). Lahitlerden biri bugün hastanenin bahçesinde, diğeri ise İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Diğer lahitlerin nerede olduğu bilinmemektedir.

Şekil 13. Hipoje kazıları (Makridi ve Ebersolt, 1922)

Şekil 14. Hipojenin günümüzdeki durumu

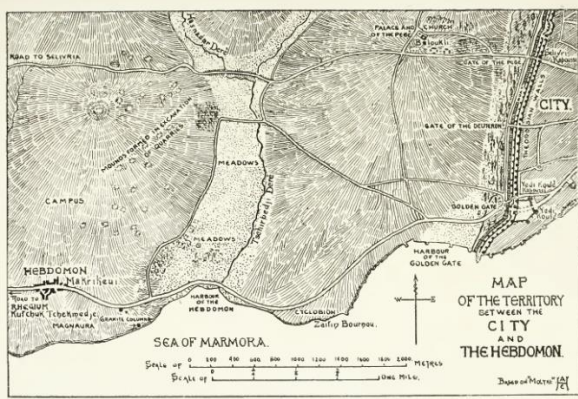
Hipojenin kim için ve tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmese de içinde bulunan lahitin bezeme üslubu ve mezar odasının duvar işçiliğinden dolayı V. yüzyıla tarihlenmiştir (Tuna ve Şeker, 2009). Hipoje günümüzde hastane bahçesinde otlarla kaplanmış halde, hiçbir koruma tedbiri alınmadan ve her gün daha fazla tahrip olarak varlığını sürdürmektedir (Şekil 14).

Hastane arazisinde zaman içinde ortaya çıkan lahit, sütun başı gibi bazı arkeolojik buluntular, tarihsel bağlamın kopuk şekilde, hastane iç bahçesinde, demir parmaklıklarla çevrili bir alanda sergilenmektedir.

Gezginlerin seyahatlerinin ilk ve son durağı olduğu günlerde Hebdomon, Constantinopolis'e varan ve ayrılan kişiler için bir duraklama yeri olarak büyük bir öneme sahiptir. Banliyö, imparatorlar için de bu amaca hizmet etmiştir. Bizans imparatorlarının önem vererek köşkler, hamamlar, bahçeler ve havuzlar inşa ettiği Hebdomon, IV. Haçlı Seferleri sırasında Latin istilasının gerçekleştiği XIII. yüzyılda (1203-1261) yağmalanmış ve yıkık terk edilmiş bir yerleşmeye dönüşmüştür. Bizans devrinin sonlarında Makro Hori (Uzun Köy), Makri Köy (Uzak Köy) adlarını almıştır (Yılmaz, 2017).

7. BAKIRKÖY'DEN SONRA VIA EGNATIA GÜZERGAHI

Roma döneminde kenti Hebdomon'a bağlayan Via Egnatia yolu bugünkü Zeytinburnu'ndan geçmektedir. Constantinopolis'in başlıca giriş kapısı olan Altın Kapı başta olmak üzere Belgradkapı, Silivrikapı, Mevlanakapı ve Topkapı Zeytinburnu'na açılmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. Hebdomon'dan Altın Kapı'ya kadar Via Egnatia güzergahı (Van Millingen, 1899)

Altın Kapı olarak bilinen yapı, İmparator I. Theodosius ve II. Theodosius döneminde inşa edilen kuleler ve kapıdır. İmparator I. Theodosius, 390 yılında bir zafer takı olarak Altın Kapı'yı yaptırmıştır. Altın Kapı'nın mermer kulelerle birlikte bir bütün olarak 413 yılında tamamen II. Theodosius tarafından yaptırıldığını öne süren araştırmacılar da vardır. Yapıya adını veren altın yıldızlı kapı kanatları 425 yılında takılmıştır. Ayrıca kapının üzerinde altın

kaplamalı bronz harflerden kitabeler olduğu ve zaferden dönen imparatorun Altın Kapı'da törenle karşılandığı bilinmektedir. Via Egnatia bu kapı önüne kadar gelir ve kapıyı aştıktan sonra şehrin içindeki Mese¹⁵ adı verilen ana cadde ile Hagia Sophia önündeki Augusteion isimli meydana ulaşmaktadır (Müller-Wiener, 2016). Mese yolunun devamında Million Taşı yer almaktadır ve burası Via Egnatia'nın sıfır noktasıdır (Müller-Wiener, 2016).

8. SONUÇLAR

Via Egnatia konusu bugüne kadar ulusal ve uluslararası boyutta bilimsel toplantılarda çok kez farklı bilim insanları tarafından ele alınmıştır. Bunlardan biri 9-11 Ocak 1994 tarihinde Girit Adası'nda yer alan Rethymon'da yapılan ve Resmo'daki üniversitenin Akdeniz Araştırmaları Enstitüsünün Türkiye Araştırmaları programı tarafından düzenlenmiş olan toplantıdır. Toplantıda sunulan bildiriler, Elizabeth Zachariadou editörlüğünde *The Via Egnatia Under Ottoman Rule* (1380-1699) yayında bilim dünyasında sunulmuştur. Aynı yayın, "Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia" adı ile Türkçe olarak da yayınlanmıştır¹⁶.

Via Egnatia Avrupa Bölümü, Via Egnatia Foundation (VEF): Via Egnatia Vakfı (VEF), 2007'den itibaren varlığını sürdürmektedir ve şuan farklı ülkelerde yüzlerce insandan oluşan bir ağ oluşturmaktadır. VEF, eski Via Egnatia'yı "bağlantı kurmanın bir yolu" olarak yeniden canlandırmayı; sadece bir yürüyüş parkuru olmasının ötesinde daha geniş bir amaç için; insanları birbirine bağlamak ve insan, mal ve fikir alışverişinde bulunmanın bir yolu, yani bir barış ve dostluk yolu kullanmasını amaçlanmaktadır¹⁷.

VEF bugüne kadar tarihçiler, arkeologlar, sosyal bilimciler ve paydaşlar arasındaki işbirliğini artırmak için konferanslar, tanıtım ve araştırma yolculukları, Via Egnatia yürüyüş ve miras rotası gibi pek çok etkinlikle konuya ilgi duyan kişileri bir araya getirmiştir.

Dernek etkinliklerinden biri 2010 yılında Türkiye'de düzenlenmiş ve Selanik'ten yola çıkan bir grup, Via Egnatia güzergahını kullanarak İstanbul'a kadar bazen yürüyerek bazen ulaşım araçları ile gelmiştir.

2019 yılında ise İtalya'nın Padova kentindeki FuotiVia adlı Kültür Derneği ile Venedik'teki ünlü IUAV Üniversitesi iş birliğiyle düzenlenen "FuoriVia Egnatia" adlı etkinliğe çoğunluğu İtalya'dan olmak üzere 45 kişi katılmış ve Arnavutluk- İstanbul

¹⁵ Mese yolunun doğu kesimi daha Septimus Severus tarafından Byzantion'un yeniden inşası sırasında yani MS III. yüzyılda genişletilmeye ve uzatılmaya başlanmıştır. I. Konstantinus kenti yeniden inşa ederken cadde yeni Constantin Forumundan başlanarak büyütülmüş ve Philadelphion'da ikiye ayrılmıştır (Bugünkü Laleli Cami'nin olduğu konum) Osmanlı Dönemi'nde ise sultanların geçit töreni yaptıkları cadde olarak işlev görmüştür. Zaman

inde kent içinde trafiğin artmasıyla 1913-14 yıllarında cadde genişletilmiş ve elektrikli tramvay yolu yapılmıştır. Bugüne kadar süren inşaa faaliyetleri ile Mese güzergahı korumuş olsa da etrafındaki Bizans yapılarından eser kalmamıştır (Müller-Wiener, 2016).

¹⁶ Bkz.: Zachariadou, 1999.

¹⁷ Bkz.: URL-2.

Şekil 18. 1909 tarihli haritada Baruthane- i Amire alanı (Aydın, 2017)

Baruthane arazisi ve binaları 1955'te Makine ve Kimya Kurumu'na devredilmiş ve ardından da Türkiye Emlak ve Kredi Bankası'na satılmıştır. Türkiye'nin ilk büyük ölçekli toplu konut projesi olan Ataköy'ün inşası da 1957'de bu alanda başlamıştır.

Günümüzde eski baruthane binalardan biri Yunus Emre Kültür Merkezi olarak, diğeri ise İspirtohane Kültür ve Sanat Merkezi olarak kullanılmaktadır. Ancak bugüne kadar yapılan düzenlemelerde Osmanlı Dönemi ve Bakırköy tarihi için önemli bir yeri olan baruthanenin tarihi değeri göz ardı edilmiş, kent hafızasındaki yeri neredeyse tamamen silinmiştir. Baruthanenin bulunduğu alan ve geriye kalan yapıların bu perspektifte tekrar değerlendirilmesi gereklidir.

Bakırköy'ün Sayfiye Yeri Özelliği: Bizans Dönemi'nde imparatorlar ve sarayın ileri gelenleri için bir sayfiye yeri olan Hebdomon, Osmanlı Dönemi'ndeki adı ile Makriköy bu özelliğini 1950'lere kadar korumuştur. 1955 yılında Sirkeci-Florya sahil yolunun inşası ile kent denizle bağlantısını kaybetmiş, geriye kalan Ataköy Plajı 1958-1992 yılları arasında hizmet vermeye devam etmiştir. 1950'lerde başlayan ve eski Baruthane arazisine yapılan Ataköy Projesi de aslında başlangıç olarak bir sayfiye kenti özelliği taşımaktaydı. Son yıllarda Bakırköy sahilinin imara açılması ve inşa edilen yoğun ve yüksek binalarla, sayfiye özelliğini ve halkın sahili kullanma şansını tamamen kaybetmiştir. Geriye sadece sahildeki Baruthane binalarının bulunduğu yerde "Millet Bahçesi" olarak düzenlenen alan kalmıştır.

Günümüzde Yürütülen Büyük İnşaat Projeleri ve Kültür Mirası: İstanbul gibi höyük niteliğinde olan ve kültürel katmanların üzerinde gelişmeye devam eden bir kentte *kentsel arkeoloji* pek çok kurumun ve farklı disiplinin birlikte çalışması gereken bir alandır. Giderek büyüyen ve daha önce yerleşilmemiş bölgelerde büyük boyutlu inşaat projelerinin sayısının her geçen gün arttığı ve yeni inşaat teknolojileri ile daha önce ulaşılmamış derinlikte

katmanlara inilen İstanbul'da kentsel arkeoloji ne yazık ki hala kuralları belirlenmiş bir alan haline gelememiştir.

Kentsel arkeoloji konusu son yıllarda bilimsel toplantılarda bütün boyutları ile ele alınmaya devam etmekte, bu toplantılardan çıkan sonuçlar kamuoyu ile de paylaşılmaktadır²⁰. Bu toplantılardan ve diğer bilimsel çalışmalardan çıkan ortak öneriler ilgili kurumlarca dikkate alınmalı, paydaşlar doğru belirlenmeli, kent planlaması yapılırken ve büyük yapı projelerinin başlangıç aşamasında kültür katmanları planlamada dikkate alınmalıdır.

Bakırköy özelinde ise; Osmanlı Dönemi'nden itibaren gerçekleşen tren yolu inşaatı, sanayi tesislerinin inşası, 1950'lerdeki sahil yolu inşaatı, 1960'lardan itibaren alanı giderek büyüyen Ataköy konut projesi ve son yıllardaki büyük konut ve alışveriş merkezi inşaatı gibi sayısız projenin kent etrafında gerçekleştiği görülmektedir. Ne yazık ki bu çalışmaların hiçbirinde kentin toprak altı ve toprak üstü kültür katmanlarının incelenmesi ve korunması amacı ile kapsamlı bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Öncü ve Çölmekçi 2018 yılında Sümerbank arazisinde yaptıkları kazıların bilimsel sonuçlarını paylaştıkları makalenin sonuç kısmında bu durumu şu şekilde özetlemişlerdir:

"Bakırköy'ün bu önemli tarihi birikimine karşın, bölgede yürütülen inşaa faaliyetler, koruma kurulları ve müze denetimi olmaksızın yapılmaktadır. İlçenin bazı bölgelerinde toprak altında varlığını sürdürebilen tarihi kalıntılar olduğunu, eski Sümerbank arazisinde yürüttüğümüz kazılar kanıtlamıştır. Bu nedenle Bakırköy'ün bazı bölgeleri için, tıpkı İstanbul'un sur içi bölgesinde olduğu gibi, imar faaliyetlerinin koruma kurulu kararlarına bağlanarak, müze denetiminde gerçekleştirilmesi, bölgenin toprak altı kültür varlıklarının tespiti için önemlidir."

Dolayısıyla; Bakırköy'ün Bizans Dönemi'ne ait bilgilerin çoğunlukla antik yazınlara ve 1920'lerde yapılmış bazı arkeolojik çalışmalara dayandığı görülmektedir. Via Egnatia'nın Türkiye kesiminde ve konumuz özelinde Bakırköy sınırlarında kapsamlı bir yüzey araştırması ve belgeleme çalışması şarttır denebilir.

Bakırköy, sadece Bizans Dönemi'nden değil, Osmanlı Dönemi'nden de pek çok tarihi yapıya sahip, kültür mirası açısından oldukça zengindir. Ancak, ne yazık ki bu yapıların korunması ve tanıtılması konusunda büyük eksiklikler mevcuttur.

Arkeolojik kalıntıları ve tarihi yapıların sürdürülebilir bir yaklaşımla korunması için sadece restore edilmeleri yeterli değildir. Bakırköy'de yeralan kültür varlıkları, diğer kentlere de örnek olacak şekilde kapsamlı bir proje ile ele alınmalı, yerel kimliğe katkı sağlayacak bir yaklaşımla tespit, tescil ve bilgilendirme çalışmaları mutlaka yapılmalıdır.

²⁰ Bunların içinde 2012 yılında İzmir'de gerçekleştirilen "Tarihi Sitlerde ve Arkeolojik Sitlerde Planlama" konulu 2. Çalıştay ve 2018 yılında İstanbul'da Mimarlar Odası, Şehir

Plancıları Odası ve Arkeologlar Derneği İstanbul Şubesi ortaklığında gerçekleştirilen Kentsel Arkeoloji Çalıştayı sayılabilir.

Yazarların Katkısı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Yapılan çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aydın, D. (2017). Bakırköy'ün Kültür Varlıklarının Saptanması, Toplama Sunum ve Koruma Projesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 21s.
- Belge, B. (2004). Çok katmanlı tarihi kent merkezlerinin yönetimi: Kentsel arkeoloji ve planlama. *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Sayı-4, 48-56.
- Belge, B. (2005). Urban archaeological issues and resources in İzmir historic city centre: an exploratory case study. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Demangel, R. (1945). Contribution a la Topographie de L'Hebdomon (ed. E. de Boccard). *Recherches Françaises en Turquie*, 12s.
- Dimitriadis, V. (1999). Via Egnatia Üzerindeki Vakıflar. *Sol Kol, Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)*, ed. Elizabeth Zachariadou, *Tarih Vakfı Yurt Yay.*, İstanbul, 92-104.
- Doğaner, S. (2012). Bakırköy'ün mekânsal ve kültürel değişimi. *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, 1, 213- 245.
- Duchesne, L. (1886). *Le Liber pontificalis: Texte, introduction et commentaire par L. Duchesne* (1), Paris, 390s.
- Düzgüner, F. (2004). Iustinianus Dönemi'nde İstanbul'da Yapılar: Procopius, Birinci Kitap (Analiz), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, ISBN: 9789756561560, 2s.
- Efe, T. (2003). Batı Anadolu Son Kalkolitik- İlk Tunç Çağ. *Arkeoatlas*, 2, 94-129.
- Ergil, T. (1969). Fildamı: Bakırköy'deki Büyük Açık Bizans Sarnıcı. *Türk Arkeoloji Dergisi*, XVII (2), 91-99.
- Freely, J. & Çakmak, A. S. (2017). İstanbul'un Bizans Anıtları. Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 9789750810305, 34s.
- French, D. H. (1997). Pre- and Early-Roman Roads of Asia Minor: The Earliest Roman paved Roads in Asia Minor. *Arkeoloji Dergisi*, 5, 179-187.
- Gregory, T. E. (2010). Bizans Tarihi (çev. E. Ermert). Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 9789750815072, 74s.
- Gyllius, P. (1997). İstanbul'un Tarihi Eserleri (çev. Erendiz Özbayoğlu). Eren Yayıncılık, ISBN: 9789757622420, 169s.

- Haldon, J. F. (1990). *Constantine Porphyrogenitus: Three treatises on imperial military expeditions*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, ISBN: 3700117787, c. 137s.
- Hammond, NGL. (1974). The Western Part of the via Egnatia. *The Journal of Roman Studies*, 64, 185-194.
- Heywood, C. (1999). Osmanlı Döneminde Via Egnatia: 17. Yüzyıl sonu ve 18. Yüzyıl başında Sol Kol'daki Menzilhaneler, in: *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)* (ed. E. Zachariadou). Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ISBN: 9789753331043, 138s.
- Ioannes Lydus (1837 ed.). *Corpus, Scriptorum Historiae Byzantinae. De Magistratibus Populi Romani*, Bonn, 229s.
- Kaçar, T. (2018). "Geç Antik Çağ Nedir?", Ed. C. Şimşek-T. Kaçar, *Laodikeia Çalışmaları: Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve Çevresi* (Ek Yayın Dizisi 1). Ege Yayınları, ISBN: 9786059680585, 2018, 3-11.
- Koch, G. (2015). *Erken Hıristiyan Sanatı* (çev. A. Aydın), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, ISBN: 9786053963431 49s.
- Komnena, A. (1996 ed.). *Alexiad: Malazgirt'in Sonrası* (çev. B. Umar). İnkılap Kitabevi, ISBN: 9789751041838, 104.
- Kongaz, G. (2011). Hebdomon Sarayı, in: *İstanbul'daki Bizans Sarayları/Byzantine Palaces in Istanbul* (ed. A. Denker), Koç Üniversitesi Yayınları, ISBN: 9789751735645 ,134s.
- Lolos, Y. (2007). Via Egnatia after Egnatius: Imperial Policy and Inter-regional Contacts. *Mediterranean Historical Review*, 22 (2), 273-293.
- Makridi, T. & Ebersolt, J. (1922). *Monuments Funeraires de Constantinople II. L'hypogée de Makri-Keuy*. *Bulletin de Correspondance Hellenique*, 363- 393.
- Malalas (1986 ed.). *Malalas: The chronicle of John Malalas* (ed & trans E.Jeffreys vd.), Melbourne, XVIII. 124s.
- Malamut, E. (2016). I. Aleksios Komnenos Döneminde Konstantinopolis (1081- 1118), in: *Bizans, Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar* (ed. A. Pralong). Kitap Yayınevi, ISBN: 9786051050720, 34s.
- Mango, C. (2015). *Bizans, Yeni Roma İmparatorluğu* (çev. G. Ç. Güven). Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 9789750814105, 9s.
- Mitchell, S. (2016). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641* (çev. T. Kaçar). Türk Tarih Kurumu, ISBN: 9789751632463, 1s.
- Müller-Wiener, W. (2016). *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*. Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 978975080158X, 197s.
- Oikonomidis, N. (1999). Orta çağ'da Via Egnatia, in: *Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)* (ed. E. Zachariadou), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ISBN: 9789753331043, 8s.
- Ostrogorsky, G. (2015 ed.). *Bizans Devleti Tarihi* (çev. F. Işıltan), Türk Tarih Kurumu, ISBN: 9789751603487, 41s.

- Öncü, E. & Çölmekçi, S. (2018). Hebdomon'da Yeni Araştırmalar. Bakırköy Eski Sümerbank Arazisinde Yürütülen Kazılar. *Mimarist*, 18 (61), 30-37.
- Özbayoğlu, E. (2011). Bizans Döneminde Zeytinburnu: Surların Öte Yanı Zeytinburnu (ed. İ. Cengiz), Zeytinburnu Belediyesi Yayınları (1), ISBN: 9759235641, 14s.
- Pehlivan, E. (2010). Doğu Trakya'da Roma Dönemi Yolları. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 36s.
- Procopius, (1940 ed.). On Buildings. General Index. (trans. H. B. Dewing & G. Downey), Loeb Classical Library 343., Cambridge, MA: Harvard University Press, 4.8.4.
- Procopius, (1994 ed.). İstanbul'da Iustinianus Döneminde Yapılar: Birinci Kitap (çev. E. Özbayoğlu). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, ISBN: 9789757538691, 31s.
- Savaş, M. (2009). Bakırköy Fildamı Sarnıcı Koruma Sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Seçer K. F., & Güney, C. (2018). Bakırköy'ün Endüstri Mirasının Değerlendirilmesi. *Mimarist*, 18 (61), 46-53.
- Sozomen, (1855 ed.). The Ecclesiastical History of Sozomen: Comprising a History of the Church from A. D. 324 to A. D. 440 (çev. E. Walfort), Bohn.
- Strabon, (2000 ed.). Geographika: Anadolu Antik Coğrafyası (Kitap XII, XIII, XIV) (çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, ISBN: 9757538205, VII. 7. 4s.
- Şakiroğlu, M. (1992). Balyos, in: Diyanet İslam Ansiklopedisi (5), Türkiye Diyanet Vakfı, ISBN: 9789753894326 ,43-47.
- Taddei, A. (2013). Some topographical remarks on pope constantine's journey to constantinople (AD 710-711). *Eurasian Studies*, XI, 53-78.
- Taddei, A. (2014). Notes on the So- Called "Palace Ioukoundanaié at Hebdomon (Constantinople)". *Hortus Atrium Medievalium*, 20 (1), 77-84.
- Theoph. (1997 ed.). The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History AD 284-813 (çev. C. Mango vd.). Oxford, Chr.: AM 6050s.
- Tuna, T. & Şeker, S. (2009). Makri Hori'den Bakırköy'e Ayastefanos'tan Yeşilköy'e. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Trakya Büyükkent Bölge Temsilciliği Yayınları, ISBN: 9786055809003, 17s.
- Türkoğlu, İ. (2016). Bakırköy Akıl Hastanesi'nde Kültür Katmanları. *Toplumsal Tarih*, 272, 12-16.
- Van Millingen, A. (1899). Byzantion Constantinople: The Walls of the City and the Adjoining Historical Sites, John Murray, 316s.
- Yılmaz, L. (2017). Anna Komnena'nın Alexiad'ında İstanbul Surduşu Yerleşmeleri. *STD*, XXVI (2), 295-313.
- Zachariadou, E. (1999). Sol Kol: Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699). Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ISBN: 9789753331043, 4s.

İnternet Kaynakları

URL-1:

<https://www.viaegnatiafoundation.eu/index.php/egnatia-yolu> (Erişim Tarihi: 12.11.2021).

URL-2:

www.viaegnatiafoundation.eu (Erişim Tarihi: 12.11.2021).

URL-3:

<http://www.devrimgazetesi.com.tr/dogu-ile-batiyi-birlestiren-yol-via-egnatia/> (Erişim Tarihi: 12.11.2021).

© Author(s) 2022.

This work is distributed under <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>